

УДК 364.446:792.54(4)

Лисакова Ірина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності
Інститут розвитку дитини
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Київ

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОПЕРНОГО ТЕАТРУ (НА ПРИКЛАДІ TEATRO REAL)

І.В. Лисакова, Київ, Інститут розвитку дитини НПУ імені М.П. Драгоманова, «Соціокультурні функції сучасного європейського оперного театру (на прикладі Teatro Real)»

В статті висвітлено проблему ролі сучасних соціокультурних закладів у формуванні громадянського суспільства та підвищенні культурного рівня населення. Стаття містить матеріали про діяльність Королівського театру (Teatro Real, Мадрид, Іспанія) як одного з характерних прикладів розвитку соціальних зв'язків та поширенні духовних цінностей в суспільстві.

Ключові слова: оперний театр, театральна діяльність, соціально-культурна сфера суспільства, соціокультурні функції.

И.В. Лысакова, Киев, Институт развития ребенка НПУ имени М.П. Драгоманова, «Социокультурные функции современного европейского оперного театра (на примере Teatro Real)»

В статье освещена проблема роли современных социокультурных учреждений в формировании гражданского общества и повышении культурного уровня населения. Статья содержит материалы о деятельности Королевского театра (Teatro Real, Мадрид, Испания) как одного из характерных примеров развития социальных связей и распространения духовных ценностей в обществе.

Ключевые слова: оперный театр, театральная деятельность, социально-культурная сфера общества, социокультурные функции.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення громадянського суспільства, яке переживає Україна, характеризується інтересом до тих складових духовного життя, які визначають його подальший розвиток. Культура та мистецтво, як складні та багатогранні чинники впливу на економічне і соціальне життя людей, повинні зайняти своє місце в цьому

процесі. Це можливо у випадку, коли культурно-мистецьке (і ширше, соціально-культурне) життя стане об'єктом уваги широких верств населення, а не лише достатньо вузького кола професіоналів. Особливу роль в цих процесах може відіграти театр як синтетичне мистецтво, що, поєднуючи в собі різноманітні засоби впливу на людину, є найстарішим, найефективнішим та найдемократичнішим важелем формування особистості, а через неї – суспільства. Отже, метою статті є обґрунтування ролі сучасного театру (зокрема, оперного), в розвитку соціальних зв'язків, визначення функцій різних верств населення в поширенні духовних цінностей засобами театру та театральної діяльності.

За поширеним визначенням, театральна діяльність – це діяльність у галузі театрів та театральної справи, пов'язана зі створенням, публічним виконанням, публічним показом, поширенням та збереженням творів театрального мистецтва, забезпеченням умов для розвитку театральної творчості, підготовкою професійних кадрів, пропагандою кращих зразків театрального мистецтва[1].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У більшості наукових праць, присвячених театру та його використанню у навчально-виховній практиці (Є.Ганелін, І.Генералова, М.Левченко, Л.Некрасова, Т.Полякова та ін.), увага зосереджується більшою мірою на естетичній функції театрального мистецтва, ніж на соціальній.

Однак, існують і роботи, в яких досліджена роль театру в житті суспільства та його вплив на формування і розвиток особистості (В. Шахрай, О. Кохана, С.Яблунівський [4]). Так, В. М. Шахрай вважає, що у наш час зростає роль театру у соціалізації особистості, її самовизначенні. Особливо він наголошує на соціально-терапевтичній функції театру, що відображає його можливості у знятті фрустрацій, перезавантаженості, десоціалізованості соціально-психологічними і художніми засобами [2]. Російська дослідниця О. Коханая в роботі «Соціокультурні функції дитячого і молодіжного театру» зазначає, що соціалізація та інкультурація молодого покоління в епоху масової

культури і глобалізації є досить гострою проблемою, посприяти вирішенню якої може театр для дітей, підлітків та юнацтва. Соціальна затребуваність такого театру є очевидною, бо саме в цьому віці людина моделює свою картину світу [3, с. 4].

Питання впливу держави на розвиток сфери культури та взаємовідносин між державою та театром досліджували Г. Дутчак, В. Калашников, Н. Корнієнко, Р. Леоненко, І. Романько, І. Черничко та ін.. Втім, роль театру в житті особистості, суспільства та держави постійно еволюціонує і потребує нових досліджень.

Культура і мистецтво здійснюють вплив на соціальне та економічне життя людей прямим та непрямим чином. Прямий вплив виражається в тому, що вони змінюють середовище існування людей, забезпечують організацію відпочинку, позитивно впливають на свідомість людей та стосунки між ними, сприяють духовному розвитку особистості та розкриттю її творчого потенціалу. Непрямий соціальний вплив проявляється в тому, що культура і мистецтво виступають джерелом соціальної організації, підвищуючи здатність суспільства до подолання застарілих стереотипів свідомості і поведінки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Соціальний вплив виражається в тому, що поступово змінюється суспільне ставлення до явищ та інституцій мистецтва, зокрема, театального. Все більш широкі верстви людей відчувають свою причетність до театру саме як до соціокультурної інституції. Але, на жаль, цей процес іде повільно: набагато повільніше, ніж у європейських країнах, де співробітництво комерційної та некомерційної сфер, соціальне партнерство є механізмом та інструментом формування громадянського суспільства, здатного до саморозвитку. В певному ступені це стосується оперного театру, який вважається найелітарнішим видом театального мистецтва.

Формулювання цілей статті. На прикладі мадридської опери – Teatro Real – досліджується, яким чином реалізується соціокультурна функція оперного закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен відвідувач окремої оперної вистави або власник річного абонементу за своїм бажанням може заповнити анкету й надати свої особисті дані. На адресу такого відвідувача регулярно надсилається буклет, в якому висвітлено репертуар театру. Найбільш активна частина любителів опери, звичайно, купує абонемент на весь сезон. Але й ті, хто відвідує театр нерегулярно, має інформацію заздалегідь і може спланувати своє дозвілля. До речі, відвідини театру взагалі (й Teatro Real зокрема) – це певна подія, яка вимагає планування додаткових витрат з сімейного чи особистого бюджету. Адже часто це означає придбання одягу, транспортні витрати, завершення вечору у ресторані чи барі, і т.п. Цікавим нововведенням є й те, що театр пропонує подарункову картку, що стала вже звичною для нас в торгівельних мережах, але не використовується в подібній ситуації. Картка коштує від 30 євро і дає можливість отримати доступ на будь-який спектакль концерт, чи інший захід.

Крім буклетів, друкована продукція Teatro Real включає в себе й журнал «La revista del Real», що за форматом скоріш нагадує газету, в якій висвітлюються найближчі, «свіжі» події з театрального життя. В ній можуть бути подані матеріали про очікувані прем'єри, надані інтерв'ю з диригентами-постановниками, композиторами, балетмейстерами, солістами. Там же вміщуються перші рецензії на ці спектаклі, які допомагають публіці пересвідчитися в цікавості постановки та визначитися у своєму рішенні відвідати її [5].

В газеті подається історичний огляд умов створення певної опери чи балету, аналіз сюжетної основи, матеріали стосовно естетико-філософського значення та психологічного наповнення художніх образів. Але не можна сказати, що це матеріали «для інтелектуалів». Інформація, подана в цих оглядах, відіграє роль «каталізатора» інтересу, і, що найголовніше, подає зміст вистави в контексті цілісного світового художнього процесу. Це не може не позначитися на поповненні естетичних уявлень у широкого кола людей.

В репертуарі Teatro Real присутня як безсмертна класика, так і новітні твори. Великим здобутком театру стала робота над масштабною постановкою опери Р. Вагнера «Тристан та Ізольда». Шукаючи найбільш цікаві для глядача теми, театр іноді стає ареною експериментів (наприклад, світова прем'єра опери сучасного американського композитора Ч. Вуорінена «Горбата гора» за однойменним оповіданням Енні Пру). Слід зауважити, що в афіші прем'єрні спектаклі відбуваються декілька днів (а то й тижнів) поспіль, даючи можливість якнайбільшій кількості людей відвідати їх.

Але лише оперно-балетними спектаклями театр не обмежується. В афіші присутні ще декілька видів вистав: так звані «Las noches del Real» - бенефіси провідних артистів, сольні або з запрошенням колег; а також «Los domingos de cámaга» - камерні концерти у денний час в неділю. Театр проводить і спеціальну педагогічну програму для дітей. Причому вона не виглядає занадто «спрощеною». В окремі дні відбуваються спеціальні заняття, під час яких діти, прослухавши уривки з «Севільського цирульника» Д. Россіні утворюють хор «брадобреїв», познайомившись з оперою Г. Доницетті «Любовний напій» - відкривають алхімічну лабораторію, розігрують середньовічні лицарські поєдинки під звуки «Тристана та Ізольди» Р. Вагнера. Більше того, в репертуарі театру майже незнайомі нам опери для дітей – «Дівчинка з сірниками» французького композитора – неокласика С. Франка за казкою Г.-Х. Андерсена, а також музичний спектакль для восьми інструментів та розповідача (франко-угорський сучасний композитор Т. Харсаньї) за мотивами казки братів Грім «Хоробрий портняжка».

Цікавими напрямками роботи є і організація театром виставок, на яких експоновано реквізит спектаклів, костюми, а також аукціонів, на яких можна придбати перуки, костюми, маски, макети, ескізи, вироблені в театрі або такі, що належать йому. Не менш захопливими є екскурсії за лаштунки театру, які дозволяють познайомитися з тим, що відбувається до або після того, як падає завіса. Екскурсії пропонуються декількох видів: загально-оглядова, технічна, артистична та навіть нічна. Занурення в «чарівний світ куліс» дає можливість

познайомитися з героями спектаклю та на власні очі побачити, як працює технічне забезпечення театру, як виглядають гримерні, що роблять костюмери, художники, оркестранти.

Втім, і цим діяльність Teatro Real не обмежується. Сучасний театр має шукати сучасні шляхи для роботи з публікою. Зрозуміло, що у театру є сайт, який вичерпно висвітлює його роботу. На сайті є посилання, за яким можна влаштувати віртуальну екскурсію театром, і не тільки побачити його розкішні інтер'єри, а й заздалегідь вивчити салони, фойє та кулуари, щоб не заплутатися й знайти дорогу в потрібне місце. Адже правила тут досить суворі, і варто затриматися на декілька секунд після дзвоника, як вас не пропустять в зал, а відправлять на верхній ярус, де працює великий екран та аудіо система.

Ще одним цікавим засобом залучення сучасних технологій в розповсюдження оперного мистецтва є програма «Опера в кіно». По-перше, окремі спектаклі з репертуару Teatro Real демонструються в запису в головному залі театру, а також в залі Гайяр (Sala Gayarre), більш камерному та затишному (на 200 місць). По-друге, існує можливість прослухати улюблені твори в міських кінотеатрах, де в афіші виокремлено спеціальні дні та сеанси, присвячені музичному мистецтву. Оперні та балетні вистави демонструються як в запису, так і в «живій» трансляції з провідних сцен світу. Отже, немає необхідності їхати в Америку, Францію чи Німеччину для того, щоб потрапити на прем'єру за участі світової зірки. Можна це зробити в рідному місті, в більш демократичній обстановці (й за більш демократичні гроші). До заходів популяризації входять також лекції, конференції, виставки, що дають можливість глибше проникнути в художні образи музики.

Іншим сучасним засобом спілкування з публікою є сайт Palco Digital, аудіовізуальний портал Teatro Real. Він дає можливість перегляду спектаклів та концертів за участю зірок національної та світової сцени вдома: або в режимі реального часу, або в телевізійному запису в форматі HD streaming, або у вигляді відеофільму. Перелік записів весь час поповнюється, адже театр весь

час вивчає свою публіку та намагається отримувати від неї інформацію про її вподобання та побажання [6].

У вересні 2013 року театром було проведене дослідження, яке показало, що 76% власників абонементів задоволені роботою театру, лише 6,8% дають середню оцінку. Опитування показало також, що зростає рівень довіри до художнього керівництва театру, яке робить ставку на оновлення репертуару. Опитувані підкреслили, що зростає кваліфікація хору та оркестру (відповідно, 8,3% та 8,1% респондентів). Відзначили вони й задоволення від функціональності та якості сервісу в театрі (на 7,4% більше, ніж в попередньому сезоні) [5,с.10].

Театральне життя визначається своїм середовищем та матеріальними умовами – розміром фінансування, наявністю приміщень, апаратури, кваліфікованих кадрів, інших ресурсів. Ще одна проблема – наявність кадрів управління (адже залежність від ресурсів робить театр об'єктом управління). Нарешті, театр не існує без міжнародної театральної спільноти та підтримки меценатів. Отже, яким чином все це позначається на роботі Teatro Real?

В назві театру – Королівський – визначено головного патрона, королівську сім'ю Іспанії. Їх королівські величності відкривають список покровителів, серед яких міністр культури, президент та консультант з культури, туризму та розвитку провінції Мадрид, міський голова Мадриду. Крім патронату, існують організації-благодійники, організації-спонсори, та організації-партнери, до складу яких входять компанії з ділового світу Іспанії та міжнародних корпорацій: банки, телекомунікаційні, страхові компанії, модні будинки, видавництва, повітряні та залізничні перевізники, і т.д. В цьому списку близько 70 назв. Корпоративне спонсорство має тенденцію до зростання, й таким чином, можна сподіватись, що економічна криза, яка значно порушила стабільність Іспанії, не так сильно позначиться на роботі королівської опери.

Але крім корпоративного, існує ще модель прямого спонсорства. Ця тенденція привела до створення «Спільноти друзів театру», що започаткована

зовсім недавно, у 2012 році. Президентом її є Альфонсо Кортіна, власник Repsol, крупнішої в Іспанії нафтогазової групи компаній. Його знайомство з оперною музикою розпочалося, за його словами, вже майже 50 років тому, але воно було незабутнім, внаслідок чого оперне мистецтво супроводжує його все життя [5, с.13].

В складі «Спільноти друзів театру» 26 осіб – провідних імпресаріо, громадських та мистецьких діячів, представників історичних аристократичних сімей, які формують громадську думку, беруть активну участь в культурному житті країни. Саме з їх допомогою театр отримав новий імпульс розвитку, розробивши програми підтримки суспільства. За їх допомоги з'явилася консультативна рада та незчисленна кількість «друзів» Teatro Real, до списку яких можна потрапити, завітавши на спеціальну сторінку. Стати другом можна в чотирьох категоріях: «друг», «друг-співробітник», «друг-пожертвувач», «друг-захисник». Сума, яка дає право називатися другом театру, розпочинається від 75 євро на рік (неважко підрахувати, що це близько 6,25 євро на місяць). Сума не така вже й велика, а користь від таких пожертв – величезна, бо консолідує суспільство. Громадська підтримка в різних модифікаціях вже була використана іншими великими оперними театрами (наприклад, «Метрополітан» в Нью-Йорку), музеями, іншими закладами, і вже довела свою дієвість у багатьох культурних проектах.

Реєстрація в лавах «друзів» дає низку переваг – знижки на квитки та мистецькі товари в театральному магазині, участь в різних заходах театру, відвідування Тіссен-терраси (Thyssen-terraza) з художніми експозиціями, врешті-решт 25 % знижки на оподаткування. Ставши частиною цієї групи людей, «друг» перетворюється на члена особливого клубу, що захищає та підтримує культуру своєї країни [7].

Міжнародне співробітництво театру виражається в участі в організаціях «Opera XXI», «Opera Europa», RESEO (мережа закладів оперної та балетної освіти). У співдружності з театром перебуває один з найвизначніших музеїв образотворчого мистецтва Іспанії - Museo Thyssen-Bornemisza, що виливається

в спільні мистецькі заходи. Вони приваблюють широку міжнародну спільноту до культурного обміну, спілкування професійних діячів мистецтва та аматорів.

Не останню роль в привабленні публіки відіграє гастрономічний сценарій театру. Адже тут є кафе та ресторан, де працює уславлений шеф-кухар, вечерея пропонується в перебігу нічної екскурсії театром, існує експрес-аперитив для відвідувачів в антрактах. Тобто, культуру відвідин театру продовжує культура вживання їжі та напоїв, долучення до вишуканої атмосфери, краси побуту.

Висновки даного дослідження та перспективи наукових розвідок.

Отже, Teatro Real виконує культурну, освітню, просвітницьку, розважальну, рекреаційну, соціалізаційну функції. Все це демонструє високу соціокультурну активність Teatro Real. Консолідація суспільства навколо проблеми збереження та поширення культурних цінностей відіграє позитивну роль у формуванні громадянського суспільства. Функція театру, таким чином, змінюється: з відокремленого осередку він стає активним агентом виховання та освіти суспільства, формування культурного шару. Подальші розвідки в цій царині можуть стосуватися порівняльного аналізу соціокультурних функцій українських оперних театрів, а також аналізу соціальної, економічної, правової бази розширення ролі оперного театру в житті українського суспільства.

Список використаної літератури:

1. Про театри та театральну справу: Закон України від 31 травня 2005 р. №2605-IV//Голос України від 25 червня 2005 р. – 2005.- №116.
2. Шахрай В. М. Театральне мистецтво як чинник оптимізації взаємодії особистості та соціуму / [Електронний ресурс] / В. М. Шахрай. – Режим доступу:
http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/13/statti/shahrai.htm
3. Коханая О. Е. Социокультурные функции детского и молодежного театра: автореф. дис. На соискание ученой степени докт. культурологии: спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / О. Е. Коханая. – М., 2009. – 46 с.
4. Яблунівський С. В. Театральна діяльність як об'єкт державного регулювання / [Електронний ресурс] / С. В. Яблунівський. – Режим доступу:
<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/2/08.pdf>
5. La revista del Real – XII-2013 I*II- 2014.
6. www.palcodigital.com
7. www.teatro-real.com